

milie zich aanpasten door bijvoorbeeld stof van de bruidsjaпон in het pak van de bruidegom te verwerken. Deze frivole luxe konden alleen de rijken zich permitteren en over het algemeen werd er nog veel eenvoudig in het deftig zwart getrouwd, of in een traditionele trouwjaпон uit de familie. Zo is er menig bruid in haar grootmoeders kleding voor haar bruidegom verschenen. Zelden vinden wij dergelijke stukken in oude inventarissen vermeld.

Een uitzondering vormt de boedelbeschrijving van de koopman Guilelmo Schoutten (1646-1700) en Johanna Maria Hooft (1652 – Utrecht 1736) die op 12 juli 1700 door notaris François Tixanderet werd opgemaakt (N.A.A. nr. 3721, akte 115, fol. 948 en 949), waar wij **een bruydts nacht toilette, een oudtjluweel bruydts tabbert** en **een kante bruydts tour** vinden.

De **bruydts tabbert** is wat wij thans de trouwjaпон plegen te noemen en die in de achttiende eeuw zeer wijd kon zijn en toen **sack** werd genoemd. De **bruydts tour** was de muts van de bruid. Onder het **bruids nachttoilet** moeten wij de ‘statie’ nachtjaпон van de bruid verstaan, waarin zij met haar bruidegom door haar familie en vrienden ’s avonds naar bed werd gebracht. Van de bruidsnachtjaпон van de tien-jarige prinses Mary Stuart is bekend dat deze door haar hofdames van onderen was dichtgenaaid, toen zij met haar bijna vijftien-jarige bruidegom prins Willem 11 op 12 mei 1641 door het hof naar bed waren gebracht.

D. v. H.

DE ELISABETH WOLFFSCHOOL

Dezer dagen werd bericht dat in Amsterdam per 1 augustus 1984 een achtal scholen – zes openbare en twee protestants-christelijke – zullen worden gesloten, omdat het Ministerie van Onderwijs, gezien het zeer geringe aantal leerlingen, ze niet langer wil bekostigen.

Van deze acht scholen zijn er zeven mij geheel onbekend. De achtste, de openbare Elisabeth Wolffschool aan de Prinsengracht 927 bij de Vijzelstraat, ken ik des te beter, daar ik thans reeds ruim zestig jaar geleden deze als leerling bezocht. Van de acht Amsterdamse scholen die thans zullen worden gesloten is deze waarschijnlijk verreweg de oudste, en waarschijnlijk reeds honderd jaar oud.* Thans telt ze, door de leegloop van de binnenstad, nog maar 46 leerlingen, verdeeld over zes leerjaren.

De Elisabeth Wolffschool is niet alleen al heel oud; ze heeft ook een rijke geschiedenis, welke het de moeite waard zou zijn eens in enig detail te boekstaven. Het gaat hierbij n.l. niet alleen om de geschiedenis van één school, maar ook om de enorme veranderingen in het centrum van Amsterdam, ook sociologisch, in de laatste honderd jaar. Met de volgende

*Inderdaad, zij werd in februari 1884 geopend (red.).

persoonlijke en beperkte herinneringen moge ik hiertoe een aanzet geven.

In de tijd dat ik deze school bezocht, was dit nog een meisjesschool, waar zowel alle leerlingen meisjes waren als alle leden van het onderwijzend personeel vrouwen. Het was een zogenaamde Vierde Klasse school; de openbare scholen in Amsterdam waren n.l., zoals velen nog bekend zal zijn, in vier klassen verdeeld, al naar het schoolgeld, dat de ouders betaalden. De zgn. Eerste Klasse scholen waren geheel gratis; op de Tweede Klasse scholen betaalden de ouders een zeer gering schoolgeld; op de Derde Klasse scholen was dit meer, terwijl, als ik mij niet vergis, het schoolgeld op de Vierde Klasse scholen f 75,- per jaar per leerling bedroeg. Dit was dus niet zozeer afhankelijk van het inkomen van de ouders als wel van hun bereidheid deze som voor het onderwijs van hun kinderen te betalen, daar het onderwijs op deze zgn. Vierde Klasse scholen als uitstekend gold, en zij voorbereidden voor het Middelbaar Onderwijs. Naar ik meen waren er in de tijd dat ik de lagere school bezocht, in Amsterdam in totaal elf van zulke Vierde Klasse openbare lagere scholen, n.l., naast de Elisabeth Wolffschool, de Frederikschool, destijds aan het Frederiksplein, eveneens een meisjesschool; de Reguliersschool, op de hoek van de Weteringschans en de Reguliersgracht, een jongensschool (thans een kleuterschool); de Spieghelschool, niet waar zij thans is, aan het begin van de Overtoom, maar in de Marnixstraat bij het Leidseplein, waar nu het De La Mar Theater is, eveneens een jongensschool; en verder de Agatha Dekenschool, de Roemer Visscherschool en de Nicolaas Maesschool, beide in de Nic. Maesstraat bij de Hondecoeterstraat, de Dufayschool in de Dufaystraat, en waarschijnlijk nog enkele scholen, die ik mij niet herinner.

De Elisabeth Wolffschool was in zekere zin een 'deftige' school. Maar dat werd meer veroorzaakt door de sfeer, die er heerste, en die door de onderwijzeressen werd hooggehouden, dan door de milieus waaruit de leerlingen kwamen. In de tijd, dat ik deze school bezocht, waren onder de leerlingen die ik kende er geen uit werkelijk deftige families of van zeer welgestelde ouders, en zelfs nauwelijks kinderen van academici, deze bezochten o.a. de C. Vrijschool. Eerder kwamen de leerlingen uit de meer gegoede middenstand. Maar tot mijn klasgenootjes behoorden ook de twee dochters (tweeling) van bakker Wilmink op de hoek van de Prinsengracht en de Vijzelstraat; de dochter van een zgn. Duitse bakker in de Damstraat Niemöller, de dochter van de eigenaar van een comestibleswinkel aan het begin van de Warmoesstraat, maar ook een dochter van de toenmalige (Duitse) directeur van het Doelenhotel, Habedank en twee dochters (geen tweeling) van de toenmalige directeur van Krasnapolski, Stom. Als vaders van klasgenootjes herinner ik mij verder o.a. de leider van een dansinstituut aan de Prinsengracht, een makelaar, een bekende kunstschilder Martin Monnickendam en een impressario. Merkwaardigerwijze, naar mij nu pas opvalt, hadden de meeste van mijn klasgenootjes alleen zusjes, die dan eveneens op de Elisabeth Wolffschool waren, in een hogere of lagere klas, maar slechts heel weinigen hadden broertjes, en zeker geen oudere broertjes. Verder waren ongeveer een kwart van mijn klasgenootjes van joodse afkomst, hoewel slechts weinigen uit orthodoxe gezinnen kwamen.

De stempel van deftigheid werd op de school gedrukt door de onderwij-

De Elisabeth Wolffschool op 26 augustus 1976.
foto/ M. Arsath Rois, Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam

zeressen, allen dames van goeden huize die, als ze een generatie later zouden zijn geboren, waarschijnlijk een universitaire studie hadden gevolgd. Daar was in de eerste plaats het hoofd van de school, juffrouw Bosch, een statige verschijning met wit haar. Als kind vond je natuurlijk alle leerkrachten boven een bepaalde leeftijd 'oud', maar juffrouw Bosch kan in elk geval niet jong meer zijn geweest, daar ze ruim dertig jaar eerder ook mijn vader op de Parelschool (destijds op Kattenburg) al les had gegeven; zij

woonde samen met twee zusters in een benedenhuis in de P.C.Hoofstr.44.

Op de Elisabeth Wolffschool was het destijds gewoonte dat iedere onderwijzeres zoveel mogelijk steeds in dezelfde klas les gaf (dus steeds in de eerste, steeds in de tweede, enz.). Zo had ik in de eerste klas les van juffrouw Visser, in de tweede van juffrouw Wijsmuller (een klein bejaard vrouwtje die, naar ik vele jaren later hoorde, een tante was van de man van wijlen Truus Wijsmuller-Meyer), in de derde van juffrouw De Groot, in de vierde van juffrouw Brugman, in de vijfde van juffrouw Van Ham, in de zesde van juffrouw Asscher, een dochter van een arts. Verder was er de gymnastiekonderwijzeres, juffrouw Schoor, die aan alle klassen les gaf.

Daarmee is het aantal leerkrachten van de Elisabeth Wolffschool echter nog niet geheel beschreven. Behalve de zes klassen van de lagere school bestond de Elisabeth Wolffschool ook uit een bovenbouw van drie klassen M.U.L.O., voor die leerlingen van deze school die na de zesde klas niet naar een middelbare school gingen, en voor leerlingen van andere scholen, die zelf geen M.U.L.O. afdeling hadden. Ook deze M.U.L.O. was alleen voor meisjes. De onderwijzeres van de zevende klas was juffrouw van Osenbruggen. Verder waren aan deze school verbonden een in Frankrijk geboren onderwijzeres voor Frans, Mademoiselle Redain, die ook op de lagere school en de Vrijschool les gaf, en, alleen voor de M. U. L. O., een in Engeland respectievelijk Duitsland geboren onderwijzeres, respectievelijk Miss en Fräulein genoemd.

Alle destijds aan de Elisabeth Wolffschool verbonden onderwijzeressen waren van middelbare leeftijd, en ongehuwd. Wat merkwaardig was, was dat verscheidene van haar – in elk geval juffrouw Bosch, juffrouw Brugman, juffrouw Asscher en juffrouw van Osenbruggen – zusters hadden die eveneens onderwijzeres waren, eveneens aan een zgn. vierde klas school, en met wie zij samenwoonden. Bij feestelijke gelegenheden bezochten zij ook onze school wel eens.

Er heerste een goede discipline, maar de sfeer was er prettig. Op goede manieren werd veel prijs gesteld. Zo moesten wij leerlingen niet alleen elke maandag een schoon wit gesteven schort meenemen, maar sprak het ook vanzelf dat wij – meisjes in de lagere schoolleeftijd – niet zonder hoed of muts op school kwamen, en althans in de winter niet zonder handschoenen. Althans in de lagere klassen schreven wij op leien, die wij schoonmaakten met een sponsje dat wij in een sponzendoosje bewaarden, en waarin wij ook bonen kweekten.

Op een lagere school, veel meer dan op een middelbare school, kennen de leerlingen die meer dan een jaar verschillen elkaar in het geheel niet, tenzij in een hogere of lagere klas toevallig een zusje of broertje zit. Dit geldt nog veel sterker voor de leerlingen van verschillende generaties. Het zou daarom belangwekkend zijn, indien leerlingen van verschillende generaties, die alle de Elisabeth Wolffschool hebben bezocht, naar aanleiding van de aangekondigde sluiting van deze school hun herinneringen op schrift stellen, en deze in een Gedenkboekje worden verzameld. Mogelijk kan er ook een Reünie worden gehouden, al ontveins ik mij niet dat vele oud-leerlingen van deze school weinig meer met elkaar gemeen hebben dan dat zij alle deze school hebben bezocht.

Wanneer ik de Vijzelgracht/Vijzelstraat passeer is het tot nu toe altijd een geruststellende gedachte dat, wat er in Amsterdam ook moge veranderd zijn, de Elisabeth Wolffschool met haar roodbruine voorpui en typische pseudo-trapgevel, er nog steeds staat, en nog steeds als Elisabeth Wolffschool. Binnenkort zal dit helaas **ook niet** meer het geval zijn.

HENRIETTE BOAS

DE RESTAURATIE VAN KEIZERSGRACHT 761

Het is al 22 jaar geleden, dat Keizersgracht 761 in plaats van zijn 19de eeuwse topvervanging in navolging van de twee buurhuizen zijn oorspronkelijke bekroning terug kreeg. Op het Bureau Monumentenzorg zeimen mij, dat dat niet gebeurd zou zijn als de restauratie in deze tijd was geschied. Opvattingen wijzigen zich, maar ik ben toch wel blij dat de huizen uit **1704** weer een drieling zijn geworden.

Die drieling is overigens geboren uit een moederhuis, het tegenwoordige Amstel 228, dat men op de tweede foto nog juist over de daken van haar dochters uit zien toornen. De oudste geschiedenis is merkwaardig. Op 21 mei 1665 werden op de stadsveiling de drie erven aan de Amstel bij de Keizersgracht aan een combinatie verkocht, 41 en 42 ieder voor *f* 1420,- en het **hoekerf** 43 voor *f* 2500,- aan drie mannen uit de bouwwereld en aan Jan Spangaert. Deze was blijkbaar de geldschieder van de drie anderen, Simon Crammer, Lenard Cortenhoeff en Stoffel Evertse Vreeland. Het stuk was 76 voet breed langs de Amstel en 112½ voet diep. Toen het op betalen aankwam, kon Spangaert **dat** niet. Daarom kregen op 5 november 1669 de drie anderen toestemming van thesaurieren om zonder nieuwe betaling van 40ste en 80ste penning een gedeelte over te doen aan Gerrit Hooft, bode van het Hamburger Postcomptoir. Hij kreeg veertig voet aan de Amstel Stoffel Evertse kreeg het **hoekerf** daarnaast, 36 voet breed aan de Amstel en 68 voet diep langs de Keizersgracht. Het achterste deel daarvan kwam ook aan Hooft, zodat deze een winkelhaak van Amstel naar Keizersgracht had. Stoffel voltooide reeds in 1671 de bouw van het hoekhuis, Amstel 232, en het huis daarnaast, Amstel 230, dat alweer het achterste deel van de Keizersgracht met een stal besloeg. Gerrit Hooft voltooide in 1672 het brede Amstel 228: het terrein aan de Keizersgracht werd hier tot tuin ingericht.

Reeds op 18 februari 1673 werd Hooft in de Nieuwe Kerk begraven uit zijn nieuwe huis. Bij de boedelscheiding in 1675 kreeg de oudste zoon Johannes dit huis, de jongste zoon Pieter het stuk erf aan de gracht toebedeeld. Reeds op 1 mei **1677** droeg Johannes het huis over aan Jean le Bruyn, penningmeester van de Admiraliteit, voor *f* 10.000,-. Die moet ook al spoedig de grond van Pieter hebben gekocht, zoals blijkt uit de overdracht